

Muhafazakâr Parti'nin Dönüşümü: Thatcherizm ve Yeni Sağ

Ahmet HELVACI*

M. Turgut DEMİRTEPE**

İngiliz¹ demokrasisi siyaset bilimi çalışmaları için başvurulması kaçınılmaz bir örnek teşkil eder. Bu kaçınılmazlığı oluşturan birçok unsur vardır: Tarihi açıdan, en eski demokrasi geleneğini temsil ediyor oluşu; bu geleneğin sınıfsal ve ideolojik yapılanma eşliğinde oluşan mücadelelerle süreç içinde şekillenerek olgun bir forma kavuşmuş olması; güçlü bir entelektüel birikimi de yanında taşıması ve demokratik yönetimler içerisinde, müstakil bir sisteme (parlamentar sistem) karşılık gelmesi gibi. İngiliz demokrasisinin bu özelliklerinden ötürü, sistemin ana unsuru olan İngiliz siyasal partileri üzerine yapılacak bir çalışma, aslında temel batılı ideoloji ve sınıfsal mücadelenin önemli bir yönünün dökümünün ve tetkikinin yapılması anlamına da gelir. Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi, İngiliz politik tarihini yansıtmaya payesini üzerlerinde taşımayı hakkederler.

Temelde Thatcherizmin tahlili üzerine kurulmuş olacak bu yazı iki kısımdan oluşacaktır. Birinci kısımda, Muhafazakâr Parti'de doğan gelenekler bağlamında, tarihsel süreç içinde yaşanan ideolojik şekillenmeye kısaca değinilecektir. İkinci kısımda ise, 1979'da Muhafazakâr Parti başkanlığıyla iktidara gelen Thatcher'ın iktidarda bulunduğu yıllarda ger-

çekleştirmiş olduğu değişiklikler iki ana başlık altında değerlendirilecektir. Birinci alt başlık içeriğini ekonomik yapılanmaya ayırırken, ikinci alt başlık İngiltere'deki güçlü devlet anlayışının şekillendirdiği politik ve sosyal içerikli yaklaşım ve bunun doğurduğu kültürel değişikliklere ve teoride ve sosyal hayatta meydana getirdiği kopmalara hasredilecek. Bu kopma, Chris MacNeil'in ifadelendirmesiyle (Macneil 1997, 2), bir tür Thatcher Yeni Sağının liberal ve liberal olmayan yönlerinin bir paradigmadaki nasıl toplan(ama)dığının; Viktorian değerlerle, monetarist ekonominin çakışma ama daha çok da çatışma noktalarının nasıl bir ikilemi topluma ulaştırdığı ve dayattığının da adıdır çünkü.

I. Gücün Politikası: "Siyaset İktidar İçindir" - Muhafazakâr Parti'nin Tarihsel Gelişimi

Muhafazakâr ideoloji, ideolojik keskinliği reddeden, pragmatist bir yaklaşım olup, kısa tanımıyla, varolanın ideolojisidir. Genelde muhafazakârlar, özelde de Muhafazakâr Parti uzun tarihi boyunca, özel mülkiyetin korunması nosyonuna ilişkin saldırılara eleştirinin geldiği yere göre (örneğin radikal demokratlar, Chartistler, sosyalistler ya da İşçi hareketi) esneklik göstererek konumunu yeniden ayarlayıp cevap verebilmiştir. Bu pragmatik de-

* *Sheffield Üniversitesi Doktora Öğrencisi*

** *Manchester Üniversitesi Doktora Öğrencisi*

kenlik, modern muhafazakârlığın kurucu babası olarak bilinen Edmund Burke'ün "bazı değişikliklere kendini ayarlayamayan devlet kendi kendini koruması için gerekli donanım da sahip değil demektir" görüşünde temellerini buluyor (O'Gorman 1986, 72). Gerçekten de parti, değişen koşullara kendini uydurmakta gecikmeksizin zamana kolaylıkla adapte oldu ve tarihi boyunca birçok politik ve toplumsal reforma imza atarak değişimin öncülüğünü üstlendi.

Thatcher muhafazakârlığının tam olarak anlaşılabilmesi yönündeki bir çaba, Muhafazakâr Parti'deki temel ideolojik bölünmelerin ortaya konulması ve bu bölünmelerin tarihsel konjoktür içinde hangi sosyal ve ekonomik koşullara denk geldiğinin incelenmesini gerektirir. Muhafazakâr Parti ideolojisinin değerlendirilişi, parti içindeki ideolojik ayrışmaların temelde üç ana kategoride toplanabileceğini gösteriyor: Bunlar Gelenekçilik, İlerlemecilik ve Bireyciliktir (Whiteley 1994, 190). Bu ayrımlar geniş ölçüde Muhafazakâr Parti'nin 19. yy.'ın ikinci yarısından itibaren hükümet ya da muhalefette iken yaşadığı deneyimlerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Toprak aristokrasisinin değerlerinde kökleşmiş olan gelenekçilik, parti içerisindeki eski ideolojik eğilimdir. Vatansızlık ve otoriteyi vurgular, kadının özgürleşimi, etnik entegrasyon, kolay boşanma gibi konularda sosyal ve politik değişime karşı anti-modern bir tutum içerir. Gelenekçiler toplumsal disiplinin sağlanması ve hukuk ve düzenin devamını fikhin güçlü destekçileridir. İdam cezalarının lehindedirler ve suçlarla başa çıkabilmek için sert cezaların uygulanmasını isterler. Gelenekçiliğin diğer bir özelliği, varolan kurumların desteklenmesidir. Kurumsal düzeyde mevcut yapıdaki değişikliklere karşıdır, çünkü tarihselliğin varolan kurumlara meşruiyet verdiğini düşünürler. Lordlar Kamarası ve Monarşi gibi tarihselliği derin kurumlara kuvvetle bağlıdır (Whiteley 1994, 190).

İlerlemeci Muhafazakârlığın kökleri ise

Disraeli'nin "Tek Ulus" Toryizm'ine kadar uzanıyor (Blake 1985, 124). Bununla beraber, 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde partinin karşılaştığı hezimet ve 1945-50 arası İşçi Partisi hükümeti tarafından gerçekleştirilen yapısal değişiklikler sonucu ortaya çıkmış yeni koşullara partinin adaptasyonunun gerektiğine ilişkin inanç, İlerlemeci Muhafazakârlığın siyaset sahnesine ciddi olarak çıkışını doğurmuştur. İlerlemeciler refah devleti kavramını ve 1980'lere kadar makro ekonomik dengelere ilişkin Keynezyen metodları destekliyorlardı. 1980'lerden sonra ilerlemecilerin etkileri azalmış diğer iki öge öne çıkmıştır. İlerlemeciler, fakirlikle mücadeleyi, gelirin ve zenginliğin adil dağılımı amacıyla sosyal güvenliğin ve sosyal adaletin önemini vurgularlar. Tüketici ve üreticilerin çıkarlarını gözönünde tutarak piyasanın hükümet müdahaleleri ile düzenlenmesi gerektiğini öne sürerler (Whiteley, 1994, 190).

Bireycilik ise 19. yüzyıl piyasa liberalizminde köklerini bulur. Bu görüş Liberal Parti içinde doğmuş ve 1840'larda Muhafazakâr Parti lideri Peel'le gerçekleşen "bırakınız yap-sınlar"çı evrilmeye rağmen, gerçekte 1885'de Irish Home Rule (İrlanda'nın bağımsızlığı) konusunda parti içi ayrışmalar nedeniyle ortaya çıkan bölünme üzerine Torylere geçmiştir. Bireycilik temelde küçük işletmelerin çıkarları ve özel mülk hakkındaki küçük burjuva talepleri etrafında şekillenmiş bir ideolojidir. Laissez-faire düşüncesini ve ekonomide hükümet müdahalesinin sınırlandırılmasını savunur. 1980'lerdeki Thatcher hükümetlerinin özelleştirme programlarının en istiyaklı destekçileri bu grup içerisinde çıkmıştır. Bireyciler, refah devletinin kendine güven ve girişimcilik ruhunun altını kazındığını ve hükümetin vergileri azaltarak iş yaşamını yeniden düzenlemesi gerektiğini savunuyorlar. Daha ziyade, refahın adil dağılımına karşı çıkan cepheye yer alıp, işsizliğin ve fakirliğin orijini konusunda mağdurları suçlamaya eğilimli buluyorlar (Whiteley 1994, 191).

Çağdaş muhafazakârlığın bu üç boyutu Thatcherizm ve sonrası gelişmeleri anlamak için işlevsel bir araç konumundadır. Parti içinde gelenekçilerin varlığı, özellikle milli bağımsızlık, anayasal reform, boşanma ve kürtaj gibi konular ile idam cezası ve savunma harcamaları gibi alanlarda açıkça ortaya çıkıyor. Avrupa ile bütünleşme konusunda daha ileri adımlar atılmasına direniyorlar; Bill of Rights gibi anayasal reformlara karşılar ve göçmenlerin geri dönmesinin teşvikini destekliyorlar; kürtaj ve kolay boşanma konusundaki hukuki düzenlemelere karşı hareket edip, savunma harcamalarındaki kısıtlamalara karşı çıkıyorlar. İdam cezasının tekrar yürürlüğe girmesinin gerektiğine inanıyorlar. Buna karşı, İlerlemeciler genellikle fakirliği giderme yönünde hükümet harcamalarının artırılması ve ulusal sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, işsizlik yardımı ve piyasa ve sanayinin hükümet müdahalesi ile yeniden dizaynı üzerinde odaklaşıyorlar. Muhafazakâr Partinin merkezci politikalarını destekliyorlar. Bireyciler ise, temelde tahmin edileceği gibi -özelleştirme, mali disiplin, sendikaların düzenlenmesi ve refah devletin eleştirisi konularında odaklaşıyorlar. Ulusal sağlık hizmetlerinin piyasa mekanizmaları doğrultusunda yürütülmesi, hükümet harcamalarında azaltmaya gitme ve özellikle gelir vergisinde kesintiler bireycilerin üzerinde durdukları diğer konulardır.

Bu noktada, Muhafazakâr Parti içindeki ayrışmaların tarihi çerçeveye içerisinde nasıl ortaya çıktığını görmek açısından Torylerin tarihine kısaca göz atmak yararlı olacaktır.

Modern Muhafazakâr Parti, toprak aristokrasisinin politik sözcülüğünü yapan, merkezi örgütlenmeye sahip modern bir ulusal parti olarak ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısında, 1830'larda ortaya çıkmıştır. Parti, toprak aristokrasinin resmi partisi olan Tory Parti'nin devamıdır. Tory Parti'nin fiili oluşumu üzerine, isim değiştirerek, aynı destek ve entelektüel birikim üzerinde varolmayı temsil eder.² Muhafazakâr Parti'deki muhafazakâr ideoloji 1890'lar-

da tamamen olgunlaşmıştı. Bu muhafazakâr ideoloji, onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyılda Whig'ler ve Liberal Parti ile yaşanan politik rekabet ve etkileşim sonucu, liberal ilkeleri de eşliğine aldı. Bu etkileşimin tarihi aynı zamanda İngiltere 19. ve 20. yüzyıl politik mücadelesinin de tarihidir.

Bilindiği üzere endüstri devrimi 18. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştı. Devrimin sonucu olarak sanayi genişledi ve makinalaştı, tarımdaki verim arttı, ticaret ve bankacılık daha önemli ve organize hale geldi. Buna rağmen ekonomik gelişme politikaya yansımamıştı ve parlamento, aristokrasinin ve toprak sahiplerinin etkisi altında idi. 19. yüzyılın ilk yılları Tory hakimiyeti altında geçti. Ancak endüstri devriminden sonra ortaya çıkan ayaklanmalar ve 1830 Fransız devrimi, oy verme hakkının genişletilmesi ve parlamentodaki koltukların daha eşit dağıtım taleplerini doğurmuştu. Kısacası, endüstri devrimiyle ortaya çıkan durum ve palazlanan burjuva sınıfı, Whiglerin iktidara gelme şansını ortaya çıkardı.

Muhafazakâr Parti tarihinde önemli bir yere sahip olan Peel, ilk olarak Tamworth Manifestosu (1834) adında bir manifesto hazırlayarak, Muhafazakâr Parti'yi zamanın değişen koşullarına adapte etmeye çalıştı. Bu çaba, bir tür, eski seçmen omurgasının muhafaza edilerek yeni seçmenlerin kazanılması çabası idi. Bu anlamda, Sir Robert Peel, Muhafazakâr Partide "imaj" in önemini kavrayan ilk politikacıydı (Davies 1995, 15).

Diğer taraftan, bu manifesto, 1832 Reform Kanunu'nu son ve değiştirilemez' kabul ederek 'muhafaza' edilecek alana sokuyordu. Muhafazakârlara göre gerçekleştirilen bu reform yeterliydi ve artık ülkenin anayasal yapısına yönelik daha büyük rahatsızlıklar olmayacaktı (Thomas 1965, 83). Tamworth Manifestosunda ifade edilen bu yaklaşım, aslında Muhafazakâr Partinin temel karakteri olan pragmatistliğin en önemli göstergelerinden birisini oluşturmaktadır: Kaçınılmaza karşı teslim ve bu-

nun da muhafaza edilecek alana sokulması.³

Son olarak, 1841'de kurulan Peel hükümeti önemli ekonomik kanunlar çıkardı. Bu kapsamda tarım mahsullerinin korunması amacıyla çıkarılan Corn Laws'ın, Whiglerin kurduğu, Corn Laws Karşısı Birlik'in yardımıyla iptali (Thomas, 1965, 88) partide serbest ticaret taraftarlarıyla korumacılar arasında, aslında sonraları da hep varolacak bir çatışmanın çıkmasına neden olmuştur. İngiliz ekonomisini yavaş ve istikrarlı bir şekilde 'bırakınız yap-sınlar'cı ekonomiye doğru yönlendiren Peel, bu kanunu sınıf çıkarlarını yansıtan bir kanun olarak görüyordu ve bunun Muhafazakâr Partinin ulusal bir parti olarak sunulmasına önemli bir engel teşkil ettiğine inanıyordu (Davies, 1995, 16). Bu iptal Peel'in parlamentodaki grubuna hakim olamamasına ve partinin bölünmesine yol açtı.

1874 seçimlerine Disraeli başkanlığında giren Muhafazakâr Parti seçimleri kazandı. Disraeli, Muhafazakâr Partinin iktidardan uzak olduğu yıllarda (1865-74), partinin yaşamasına ve istikrarlı bir şekilde 'hükümet etmenin partisi' olarak kalmasına yol açan önemli politikaları yürürlüğe koymuştu. Bu dönemde, Muhafazakârlar, öncelikle, İngiliz toplumunun istikrarı önemseydiğini ve bu istikrarın da ancak birlik sonucunda ortaya çıkabileceğini öğrendiler. Diğer taraftan Parti faktörünün önemini kavradılar. Son olarak da, politik mücadelelerini rakiplerine yönelik şiddetli bir muhalefete indirgemek yerine, Britanya İmparatorluk vizyonunun ve Muhafazakâr Partinin bu vizyona sahip olduğu konusunda halkın ikna edilmesinin daha önemli olduğunu anladılar.

Benjamin Disraeli, Muhafazakâr Partinin modern bir parti formu ile ortaya çıkışını ve ülkenin yaşadığı karmaşa ortamında uzlaşmanın ve sosyal reformların gerçekleştirilmesini sağlayan temel politikacıydı. Disraeli'nin kontrolünde partinin gerçekleştirdiği en önemli transformasyon, partinin aristokra-

tik özelliğinden önemli ölçüde sıyrılarak ulusal bir parti formuna kavuşması olmuştur. Disraeli aynı zamanda partiye bütünlük ve kimlik duygusu verdi (Davies 1995, 18). Partinin sınıf elitlerin veyahut azınlığın sözcüsü olmasını istemiyordu. Bu dönem, ekonominin kötüye evrildiği bir dönem olmasına karşın, Muhafazakâr Parti, organizasyonda ve seçmenlere ulaşmada yeni düzenlemeleri gerçekleştirerek kurumsallaşmayı becerebildi. Sınıf yapısının sürekli değişime uğradığı ve seçmen sayısının giderek arttığı bu dönemde, bu tür bir transformasyon aynı zamanda bir kaçınılmazlıkta da.

Sosyal iyileştirmeyi gerekli gören Disraeli yaklaşım yirminci yüzyılın başlarında zamanla etkisini kaybetti, "zenginlerin kendi özgür girişimlerini gerçekleştirmeleri engellenirlerse fakirlerin daha fakir olacağı"nı savunan liberalleşmiş muhafazakâr görüş daha etkin hale gelmeye başladı. Bu kapitalizm ve iş çevrelerinin doğal partisi Liberal Parti ile, toprak aristokrasisinin partisi Muhafazakâr Parti'nin orta bir noktaya gelmeye başlaması anlamına geliyordu. Özellikle partiye dahil edilen orta sınıf ve iş dünyası mensuplarıyla Muhafazakâr Parti, klasik liberal değerleri savunmaya, kolektivizm ve devlet müdahaleciliğine karşı hür teşebbüs ve bireyciliği öne çıkarmaya başladı (Adams 1993, 75). Aslında bireyciliğin ideolojik düzeyde savunulur hale gelmesi klasik Burke'cü muhafazakârlığın bir tür terki anlamına gelmekteydi.

Ayrıca bu dönemde Dorothy Crisp gibi muhafazakâr düşünürler, muhafazakârlığın sos-alizme evrilen yönünü tashih etmeye çabaladılar. Crisp'e göre bu tür sosyal amaçlı çabalar, hak edenlere rağmen hak etmeyenlerin korunması anlamına geliyordu" (Eccles-hall 1994, 81) ve bu yapılmamalıydı, çünkü her birey kendi hata ve kabiliyetsizliğinin sonucuna katlanmalıydı. Onlar yüzünden başkaları bedel ödememeli, toplum fiziksel, zihinsel ve ahlaki olarak acılardan esinlenmemeliydi.

Bununla beraber 1930'lardaki büyük ekonomik bunalım ve ülke içerisinde sendikaların etkisinin artması nedeniyle, Disraelici yaklaşım tekrar hakim olmaya başladı. Muhafazakârlar kapitalizmin doğurduğu sakatlıkların tamiri için başıboş kapitalizmle devlet sosyalizmi arasında orta bir yolun bulunmasını savunur hale geldiler. Muhafazakâr Parti liderlerinden Chamberlain açıkça serbest ticaretin miadının dolduğunu ve ülke için zararlı olduğunu savundu (Davies 1995, 21). Harold Macmillan 1938'de kaleme aldığı, **Orta Yol: Ekonomik ve Sosyal İlerleme Sorunu Üzerine Bir Çalışma** isimli kitabında orta yolu, Disraelici 'Tek Ulus' idealinin bir açılımı olarak takdim etmiş ve karma ekonominin sosyal ayaklanmaların panzehiri olduğunu savunmuştur (Eccleshall 1994, 82).

İkinci Dünya Savaşı'nın doğurduğu koşullar, Avrupa'da, Macmillan tarafından savunulan planlı ekonomiyi gerekli kılmıştı. Sefaletin elimine edilmesinin gerekliliği muhafazakârlar arasında Disraelici yaklaşımın hâkimiyet kazanmasına neden olmuş ve 'insancılaştırılmış kapitalizm' savunulmaya başlanmıştır (Eccleshall, 1994, 83). Bunun sonucu olarak refah devleti anlayışı ve Keynezyen ekonomik yaklaşım İngiltere'de etkin hale geldi. İngiliz politik yaşamı üzerinde çalışan siyaset bilimcilerin ortak kanısı, İngiltere'de 2. Dünya Savaşı sonrası Disraelici ekonomik anlayışın bir tür yeni versiyonu olan refah devleti ve Keynezyen makroekonomik yönetim prensibi etrafında uzlaşılması nedeniyle partiler arasındaki temel politika farklılıklarının ortadan kaybolduğu yönündedir. Samuel Beer'in de işaret ettiği gibi, partiler arasındaki ideolojik farklılık, İşçi Partisi'nin geri çekilmesi ve Muhafazakârların ise sola yönelmesi sonucu, refah devletinde ve karma ekonomide iki partinin ortak bir noktaya gelmesiyle azaldı. İdeolojideki kayışın yanısıra, sınıf çatışmalarının önceki döneme göre büyük ölçüde azalmış olması da bu açıyı daraltmıştır (Beer 1965, 386).

Sonuç olarak, 1945 seçimlerinde üç parti-

nin de seçim manifestoları birbirine benziyordu (Davies 1995, 26). Bu yıllar İşçi Partisi'nin diğer partileri etkilediği yıllardı. Muhafazakârlar bunun rövanşını almak için 52 yıl beklemek zorunda kalacaktı (1 Mayıs 1997 seçimleri).⁴ Temel ilkesi 'siyaset güç içindir' olan Muhafazakâr Parti, iktidarı elde etmek için gerekli olan değişimi gerçekleştiriyordu. İngiltere'de fiili olarak iki partili sistem olmasına karşın, Muhafazakâr Parti, bu değişim yeteneği sayesinde İngiliz politik tarihinde rakibine oranla çok daha fazla iktidarda kalan parti olmayı başarabildi. Disraeli'den sonra Muhafazakâr Parti, 1874-1905 arasında, 1916-1945 arasında, 1951-1964 arasında ve de 1979-1997 arasında iktidarda idi.

Kuşkusuz bu uzlaşmacı yaklaşım Thatcher iktidara gelinceye kadar geçerli olmuştur. Thatcher'ın iktidara gelişiyle birlikte hızla uzlaşma politikalarından sağa doğru bir kayış gözlenmiştir. Uzlaşma politikalarının terkiyle birlikte, siyasette esen Thatcherizm rüzgarı, temelde yukarıda yaptığımız üçlü ayırım çerçevesinde Gelenekçilik ve Bireyciliğin birleştirilerek Yeni Sağ politikalar bağlamında modern bir form altında yeniden formülasyonuna dayanmaktadır.

II. Serbest Pazar-Güçlü Devlet: Thatcherizm

Lord Alport gibi Toryler Thatcherizmin Muhafazakârlık olmadığı hakkında şikayetlerini dile getirdiklerinde ("Editör'e Mektup", **The Times**, 16 Ekim 1985) kastedtikleri Thatcherizmin 2. Dünya Savaşından beri partiye yön veren ilkelerin çoğu ile çatışma halinde olduğu idi. Kuşkusuz bu görüş doğrudu; ancak çoğu parti mensubuna göre, İkinci Dünya Savaşından sonraki dönem partinin tarihinde bir yanılısamayı temsil ediyordu. Aslında Thatcherizm Muhafazakâr politikacıların sessiz çoğunluğunun görüşleriyle örtüşüyordu ve Muhafazakâr politikanın, bir anlamda, 1940'lar öncesine döndürülmesini temsil ediyordu.

1. Thatcherizmin Ayak Sesleri

Thatcher döneminin konjoktürel bir dayatma mı, yoksa ideolojik tercihin siyasi, ekonomik ve toplumsal projeleşme evresi mi olduğu sorusunun net bir cevabı yoktur aslında. İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme ilişkin bir inceleme, parti politikalarının değişimi hakkında üç ayrı nedenselliği ortaya koyuyor. Araştırma sonuçlarına göre, politikacılar kendi ideolojilerini; a) bir seçim hezimetini sonrası, b) kazanan rakip ideolojinin popüler olduğu düşünüldüğünde ve c) kendi parti ideolojilerinin göreceli olarak zayıf olduğunu düşündüklerinde seçmenin tercihleri yönünde ayarlıyorlar (Crewe ve Searing 1988, 378-9). Bu üç unsur, farklı derecelerde etkili olmakla birlikte, Thatcher'ın parti liderliğini kazanması ve Thatcherizmin bir ideoloji olarak ortaya çıkmasını da açıklayıcı bir özelliğe sahiptir.⁵

Bununla birlikte Thatcher, parti başkanlığını beklenmedik bir şekilde Heath'den devralmıştır. Thatcher, 1973'te Avrupa Topluluğu'na kabul edilme dışında çok belirgin bir başarısı olmayan Heath'den başkanlığı 6 oy farkıyla kazanmıştır. Muhafazakârlar Heath yönetimi altında, 1974'te iki seçimi arka arkaya kaybetmişlerdi. Thatcher'ın parti başkanlığına beklenmedik şekilde gelişi, kuşkusuz, partide bir değişim ihtiyacı olmadığı anlamına gelmiyor; tam tersine Heath yönetimi altındaki dokuz yıl içinde girilen dört seçimin üçünün kaybedilmiş olması partide yoğun bir değişim ihtiyacını ortaya çıkarmıştı. Ancak o dönemde net olmayan şey, bu değişimin Thatcher eliyle gerçekleştirileceğiydi. Nitekim, dönem itibariyle yapılan anketlerde Muhafazakâr seçmenin büyük çoğunluğu Heath'in gitmesinden yanaydı, fakat Thatcher, Heath'in halefi olarak düşünülen isimlerin arasında daha geri sıralarda yer alıyordu. Bununla birlikte, parti başkanlığı seçimlerinde Heath yönetimine yönelik açıktan meydan okuyan tek adayın Thatcher olması, parti içi muhalefetin ve değişim yanlılarının Thatcher'a yönelmesini sağlayarak sonucu belirledi (Blake 1985, 320-1)

Sonuç itibariyle, aristokratik bir kökenden gelmeyen Thatcher'ın, elde ettiği makamları mücadelesi, azmi ve biraz da talihi sonucu politik rüzgârların kendisinden yana esmesiyle elde ettiğini söylemek mümkündür.

Muhafazakârlar, başlarda, Thatcher'ı seçmekle iyi bir tercih yaptıkları konusunda şüpheliydiler. Ancak zaman içinde Thatcher'ın kararlılığı ve politik yetkinliğini gördükçe bu şüpheleri ortadan kalktı. İngiliz politikası seçimin akabinde Thatcher'ın partiye ve partinin ideolojisine hakim olma mücadelesine tanık olacaktı. İngiltere politikasında ortaya çıkan ilk bayan lider (ve sonra ilk bayan başbakan) olan Thatcher, yönetim stili ve amaçlarındaki kararlılıkla tebaruz etmiştir. Bu yönlerinden ö-türü İngiliz ve dünya basını tarafından "Demir Leydi" olarak adlandırıldı. Thatcher, partisinin o ana kadar sahip olduğu politikalardan daha riskli politikaları benimsemiş ve onları uygulamaya çalışmıştır. Thatcher'ın Muhafazakâr Parti liderleri içerisindeki konumu eşsiz değilse de seçkin bir nitelik arzeder. Thatcherizm, o güne kadar varolan, daha ziyade koşullara göre politika üretmek esasını üzerine kurulu Muhafazakâr Parti pragmatizminden bir tür sapmayı temsil etmiştir. Thatcher, bu anlamda, partide ideolojik kararlılığın temsilciliğine de soyunmuştur.

Thatcher başkanlığındaki Muhafazakâr Parti 1979 yazında yapılan seçimleri büyük bir oy çoğunluğuyla kazandı. Bu seçimler İngiliz politik yaşamında ekonomik, politik, sosyal ve kültürel değişikliklerin bir dönüm noktasını teşkil etmekteydi. Artık 'eski rejim', yani korporatist sistem ve bunun temelini oluşturan 'savaş sonrası mutabakat' sona ermişti (Morgan 1990,437).

Thatcher, 1979'da refah devleti ve Keynezyen ekonomik politikaların başarısızlığı nedeniyle halkın önceki hükümetten memnun olmaması üzerine seçimleri kazandı. İşçi Partisi'nin ekonomik alandaki başarısızlığı o kadar açıktı ki, partinin geleneksel tabanı olan işçi sınıfı arasındaki desteği bile İkinci Dünya

Savaşı sonrası dönemde ilk defa %50'nin altına düşmüştü (Conley 1994, 101). Öte yandan, İşçi Partisinin, iktidarda yıpranmışlık kadar parti içi ayrışmalar nedeniyle de güçsüzleşmesi Thatcher'ın seçim başarılarının altında yatan diğer bir etken oldu.⁵ Buna rağmen, Thatcher'ın başkanlığındaki Muhafazakâr Parti'nin seçim başarısının altında yatan asıl faktör, 1974-79 arası iktidarda bulunan İşçi Partisi'nin politikalarının ve bilhassa da aşırı güçlenmiş sendikaların İngiltere'nin ekonomik sorunlarında önemli yer işgal etmesi gerçeği ve bunun Thatcher tarafından etkili bir biçimde propaganda malzemesi olarak kullanılmasıdır.

2. Ulusal Mutabakattan Parti İçi Mutabakata: Thatcher'ın Yeni Sağlığı

Thatcher dönemine kadar İngiltere'de uygulanan refah devleti yaklaşımı, uygulamadaki küçük farklılıklara rağmen sistemin iki ana partisi tarafından üzerinde mutabakat sağlanan bir yaklaşımdı. 1945'den sonra İngiltere'de partilerin refah devleti kavramına yönelik bu mutabakatı, Thatcher'ın liderliğe ve iktidara gelirken saldırdığı ve yanlışlığını şiddetle vurguladığı bir oluşumdur. Thatcher, o dönemde, toplumda ve politikada önemli bir ağırlık kazanan bu mutabakata saldırmakta hiç tereddüt etmemiş ve 1980'lerde yaratmış olduğu, serbest pazarın yanında güçlü devleti de savunan Muhafazakâr Yeni Sağ politikaların uygulayıcılığına ve de hamiliğine soyunmuştur.

Thatcher'ın politikalarında sosyalizm karşıtlığı önemli bir yer tutar. "Onların bir ideolojisi var, bizim de olmalı" (Clark, Alan; History of the Tories, Son Bölüm, BBC 2, Eylül 1997) diye düşünen Thatcher, - Sir Keith Joseph'in de büyük katkısıyla - Yeni Sağ politikaları kendisinin ve partisinin ideolojisi kılmaya çalışmıştır. Sir Keith Joseph, kabineden ayrıldığı 1986 yılına kadar Thatcher'ın hayatında çok önemli bir rol oynadı. **The Centre for Policy Studies** isimli think-tank kuruluşunun da kurucusu olan Sir Joseph bireycilik

yanında Viktorian değerlere de inanıyordu. Hayek ve Friedman'ın monetarist politikalarının uygulanması konusunda Thatcher'ı derinden etkilemişti (Blake, 1985, 319).

Yukarda da belirtildiği gibi, Thatcher, bu ideolojik değişimi partide var olan iki ana eğilimin mutabakatını sağlayarak gerçekleştirmiştir. Bu yeni mutabakat, sosyal anlamda aristokratik değerlerle, ekonomik anlamda burjuva değerlerine ve her ikisinin de iktidara gelişini sağlamak için oluşturulan bir konjonktürel birlikteliğe işaret eder. Toprak aristokrasisinin ideolojik söylemcisi olarak politik hayata atılan Muhafazakâr Parti, evrildiği son formuyla, kurulduğu dönemlerde ideolojisine karşı çıktığı, tarih içerisinde ise özümsemediği burjuva değerleriyle, ilk dönem aristokratik muhafazakâr değerleri birleştirerek iktidara geldi.

'Alternatifimiz yok' sloganıyla (Morgan 1990, 499) girdiği 1979 seçimini kazandıktan sonra Thatcher'ın uygulamaya başladığı Muhafazakâr Yeni Sağ politikalar, ona diğer iki seçimi kazanmasını da sağlamış ve kendinden sonra John Major dönemindeki dördüncü seçimin kazanılmasında da önemli bir rol oynamıştır. Refah devleti politikasının uygulanması sırasında, enflasyon, büyüme, istihdam ve net ticaret oranlarında meydana gelen kötüleşme, Thatcher'ın Yeni Sağ'cı politikaları için uygun bir atmosfer oluşturdu. Partinin arka arkaya dört seçimi kazanmasının bir diğer nedeni de, o dönemde İşçi Partisi'nin büyük bir bölünmüşlük içinde olmasıydı. Bunun yanısıra Thatcher'ın 1980'ler ve sonrasındaki bu başarısının temel nedeni, Muhafazakâr Parti'deki liberal kanatla muhafazakâr kanadın birbirleriyle kaynaştırılmasıdır. Bu anlamda, Thatcherizmin başarısı da, ikilemi de, birlikte iktidara yükseltilen bu iki gelenekten kaynaklanır.

3. Ekonomik Reformlar

Thatcher'ın 1980'lerde uyguladığı politikalarından, politik ve sosyal alanda gerçekleştirilenler değil, asıl ekonomik alanda uygulananlar

liberal karaktere sahipti (Kavanagh 1994, 9). 'Serbest pazar' söylemi doğrultusunda uygulamaya konulan bu politikalar, 'İki Ulus' (Two Nations) cu bir karaktere sahipti. 'Daha iyi günler için kemer sıkma' ve Thatcher'ın 'Dönemler dönsün, bayanlar geri dönmez!' (Clark, 1997, BBC 2 - Son Bölüm) sözünde sembolleşen kararlılık ilkeleri etrafında hayatiyete geçirilen ekonomik program, büyük bir ekonomik patlamayı doğurmasa bile, önemli bir ekonomik yeniden yapılanma ve değişimi sağladı.

Thatcherizmin ideolojik vurgusu serbest piyasa düzeni içerisinde ferdi girişimcilik temelinde yükselen kişisel zenginlik üzerindedeydi. Bunun arkasındaki temel yaklaşım, ulusal refahın ve sonuç olarak da istihdam ve zenginliğin ekonomik kalkınmanın teşvikiyle sağlanacağı inancıydı (Ludlam 1996, 131). Hükümetinin ilk aylarında sıkı para politikası⁸ ve para hareketlerinde döviz kontrollerinin kaldırılması gibi önemli ekonomik kararlar aldı. İşe başladığında iki temel ekonomik hedefi vardı: (a) sıkı para politikası uygulayarak enflasyon oranının düşürülmesi⁹ ve (b) kamu harcamalarının ve vergi yükünün azaltılması.

Bu iki amacı gerçekleştirmeye yönelik ekonomik politikalarla, bu politikaların fiili etkinliği arasındaki zaman dilimi işçileri para ilizyonu altında bıraktı. Diğer bir deyişle, artan nominal ücretler işçileri reel ücretlerinin de arttığı konusunda bir yanılsamaya sevketti ve bu yüzden işçiler tüketim düzeylerini artırmak amacıyla daha çok emek arz etmeye başladılar. Tüketimdeki artışın enflasyonu artırması, Yeni Sağ açısından tersinin de doğru olduğu iddiasını, yani enflasyonu kontrol edebilmek için ücretlerin de (dolayısıyla tüketimin de) azaltılması gerektiği inancını doğurdu (MacNeil 1997, 15).

Thatcher'ın Yeni Sağ ekonomi politikaları ilk yıllarında iki ana alanda problemle karşılaştı. Birinci olarak, dünya ölçekli ekonomik

gerileme Thatcher hükümetini de vurdu. İkinci olarak, sıkı para politikalarının kısa dönemli sonuçları toplumu da etkiledi. Bu politikaların uygulanması ücretlerde indirimi ve sendikaların sınırlandırılmasını gerekli kılmıştır.

Ekonomik gerileme ile birlikte işsizliğin artışı ve ekonomideki kaçakların 1980 yazını ülke için dolayısıyla da Muhafazakâr Parti için bu politikalarından dönüş olmadığını ilan etti. Kamu oyu yoklamalarına göre, % 43.9'la seçilen hükümetin desteklenme oranı 1980 yazında %27'lere düşmüştü (Morgan 1990, 447). Bu uygulanan sıkı para politikalarının doğal bir sonucu idi. Sonuç itibarıyla, Thatcher yönetiminin ilk yıllarında, hükümetin sıkı para politikasını uygulamadaki ısrarı nedeniyle kısa vadede İngiliz ekonomisi gittikçe gerilemeye başladı. Thatcher, daha 1981'in sonuna gelmeden değişik çevreler tarafından en istenmeyen kişi ilan edilmişti bile.

İlk yıllarda oluşan bu olumsuzluğa karşın, hükümet 1982 ve 1987 yılları arasında altın yıllarını yaşadı. Bu yıllarda dünya ekonomisinde de bir iyileşme vardı. Dünya ekonomisindeki bu iyileşmeden mi, yoksa 1981 sonuna kadar uygulanan sıkı para politikası sonucu mu ortaya çıktığı konusunda bir netlik olmasada, ekonomik gerileme sona ermiş ve işsizlikten düşük düzeylere indirilmişti. Artık monetarizm ilk yıllardaki etkisini kaybetmiş ve hükümet, pazar ve teşvik hedeflerini genişletmeye başlamıştı. Bu arada sıkı bir özelleştirmeye girişildi.

Özelleştirme Ekim 1987'ye kadar başarılı bir şekilde yürütüldü. Thatcher üreticiyi teşvik etmek ve piyasada oluşmaya başlayan şüpheyi ortadan kaldırmak için vergileri indirdi. Bu iki eylem - özelleştirme ve vergi indirimi- ekonomiden üçlü bir sonuç doğurdu. Öncelikle ekonomide para arzı bir hayli arttı. İkincisi, özelleştirilen kurumların verimliliği arttı. Üçüncü olarak da, işçilerin yöneticileriyle bir-

likte çalıştıkları şirketin hisselerine ortak olabilmelerinden dolayı sınıf bariyerleri yumuşadı. Esprili bir şekilde ifadelendirilirse, örneğin "British Telecom (BT)' un telefonlarına yönelik vandalizm azaldı, çünkü, artık saldırganlar ve akrabaları hisse sahibi olmuşlardı" (MacNeil 1997, 13).

Bu dönemde gerçekleştirilen diğer politikalar, kamu harcamalarının sosyal amaçlı harcamalar kalemindeki yükünün azaltılması, genel anlamda kamu harcamalarında azaltılmaya gidilmesi ve Kraliyet işletmelerinin özelleştirilmesiydi. Thatcher göreve "İngiltere'de ileri derecede sosyalist kalıntılar var" (MacNeil 1997, 7) söylemiyle gelmiş ve bu hastalığı tedavi etmek için kamu işletmelerinin satılmasının en temel politikası olacağını söylemişti. Bunlar aynı zamanda zor görevlerdi, çünkü para politikası yöntemleriyle çelişiyordu. İlk yıllarda uygulanan para politikası yöntemiyle kamu harcamaları arttı. Ancak 1980'ler boyunca bu trend geriye çevrildi. Özelleştirme çok yüksek paralar getirdi, işletme satışlarından büyük oranlı kâr etmeye başlandı ve sonuç olarak da işçiler işlerine geri döndüler. Diğer taraftan Thatcher'ın bir diğer şansı daha vardı. Kuzey Denizi'nde bulunan petrolden elde edilen 100 milyar sterlinlik gelir, işsizlik yardımlarının ödenmesinde Thatcher hükümetlerine çok faydalı olmuştu (Davies 1995, 33).

Başbakan Thatcher daha önceki hükümetlerin mutabakat sağladıkları politikalara yönelik saldırılarında başarılıydı ve onları teker teker çökertmeyi başarabilirdi. İngiltere'de artık geriye gitmek, yani büyük kamulaştırılmış sektörlere, güçlü sendikalara, yüksek oranlı vergilendirmelere, belediye evlerine geri dönmek mümkün değildi. Bu politikalar uzun dönemde etkisini gösterdi ve 15 yıllık Muhafazakâr iktidarın sonunda genel olarak işsizlik oranı aşağıya düştü. Yeni iş sahalarının yaratılması yanında, işsizlik oranlarındaki bu düşüşün bir diğer nedeni, işçilere ödenen dü-

şük ücretlerin firmaları daha fazla işçi çalıştırmaya teşvik etmesiydi.

Thatcher'ın özellikle ikinci dönemi özelleştirme konusunda çok başarılıydı. Özelleştirilen ilk büyük işletme, satışı Kasım 1984'de gerçekleştirilen British Telecom (BT) oldu. BT'nin satışı, İngiltere'deki halk kapitalizminin hisse sahipliği yaklaşımına büyük bir temel sağladı. BT'nin satılması yanında, onunla rekabet edecek Mercury isimli bir şirketin kurulmasına izin verildi ki, bu, sektöre piyasa koşullarının hakim olması açısından çok önemli bir gelişmeydi. Diğer tekeller de teker teker elden çıkarıldı ve 1987 genel seçimlerine kadar, gaz, elektrik ve su işletmeleri milyonlarca vatandaşa satıldı (Fraser 1988, 81). Sonuç olarak vatandaşlar serbest piyasanın nimetlerinden istifade etmeye, daha az harcamayla daha fazla ve daha iyi hizmet elde etmeye başladılar.

Bütün bu başarılarla rağmen (veya onlar sayesinde) Thatcher 1987 seçimleri kazanmasının akabinde ekonomik politikalarında daha da sağa kayma eğilimi gösterdi. Bu temelde iki alanda ortaya çıktı. Birincisi, yerel yönetimlere gelir kazandırmak amacıyla bir hanede yaşayan her kişiden vergi alınması esaslı üzerine kurulu 'Kelle Vergisi' idi. Ancak bu vergi, İngiliz toplumunda, beklenenin çok üzerinde bir tepki topladı. John Major, ortaya çıkan tepkilerin şiddetinden ve sona ermesinden dolayı, iktidarı döneminde Kelle Vergisi'ni kaldırmak zorunda kaldı. İkincisi ise, Thatcher'ın Avrupa Topluluğu'yla ilişkiler konusunda zaman içinde daha net bir biçimde karşıt tavıra bürünmesi idi.

Sonuç olarak, 1980'lerin sonunda, Kelle Vergisi ve ekonomik alanda Avrupa Topluluğu ile olan ilişkiler konusundaki tutarsızlık gibi ekonomik sorunların yanısıra, Thatcher'ın saldırgan yönetim modeli düşmanlarıyla birlikte, dostlarını da kendisinden uzaklaştırıyordu. Thatcherizmin özü market ekonomisi taraftarlığıydı ve bu yönüyle sosyalist ideolo-

jiye şiddetle karşı idi. Thatcher, bu tercihiyle kaçan orta sınıfın oylarını almayı başarmıştı. Ancak burada bir ikilemi de yaşadı. Çünkü çoğu seçim sistemi gibi İngiltere seçim sistemi de bir tür popülizmi dayatıyordu. Thatcher da kolektif bir toplumun olmadığını söylerken, kalabalıkları Thatcherizm altında daha iyi yönetileceklerine inandırmalıydı. Ancak, ufak denemelere rağmen, Thatcher, politikalarındaki kararlılığı popülizme tercih etmişti.

4. Thatcherizmin Sosyo-Politik Yansımaları

Thatcherizmin sosyal ve siyasal politikaları onun geleneksel ve otoriter yönünün yansıdığı politikalar ve temelde 1983 seçimlerinden sonraki hükümet döneminde ortaya çıkmıştır. Thatcher bu konuda denetimi, sert kanunları, etkin ve şiddetli cezalandırmayı, hukukun uygulanmasında ve dış savunmada güçlü devlet yaklaşımını savunmuştur. Shirley Letwin'in iddiasına göre Thatcheristler hükümeti, bireyleri yaşayan değerleri kucaklamaları ve uygulamaları konusunda teşvik etmekle yükümlü bir organ olarak gördüler. Thatcheristler sınırlandırılmış politikayı, bireylerin kendileri hakkındaki kararları kendilerinin vermesi için devletin bilinçli olarak karar almaktan kaçınması olarak algılıyorlardı (Gamble 1996, 31). Onlara göre, devlet, insanları yönlendirme amaç ve yönsemesinden yoksun sivil bir kurum oluyordu. Thatcheristler bütün alanlarda piyasa çözümlerine taraftar idiler. Ancak bu yaklaşım teoride doğru olmadığı gibi, uygulamada da ol-adı. Kuşkusuz, Thatcher ekonomik anlamda devleti küçülttü ve desentralizasyonu gerçekleştirdi; ancak, sosyal anlamda ve hukukun uygulayıcısı anlamında güçlü ve düzenleyici bir devlet fikrini savundu, hatta bireylerin karar alması esas olan eğitim gibi alanlarda dahi yoğun müdahalelerde bulundu.

Hükümetin ilk yıllarında, Thatcher İşçi Partisi iktidarının doğurduğu ve/veya güç-

lendirdiği kurumların ve politikaların ilgastıyla, ya da etkisiz kılınmasıyla uğraştı. 1982'den sonra merkezi hükümetle yerel yönetimler arasındaki ilişkiler kötüleşti ve hükümet yerel yönetimleri by-pass etmeye başladı. Thatcher'ın hükümeti küçültme projesi, tersinden hükümetin müdahale alanlarının artırılmasına yol açtı (Minogue 1987, 17). Thatcher artık aktif olarak merkezi devleti güçlendirmenin peşinde idi. 1980'li yılların sonunda, ekonomik etkilerinin yanında sosyal ve politik etkileri de bulunan sendikaların etkisiz hale getirilmesi hareketi 'başarıyla' gerçekleştirildi. Ayrıca ülke içerisinde refah devleti kavramına destek çıkan sosyal demokrat organizasyonlar dumura uğratıldı.

Bu bağlamda Thatcher'ın, sendikaların güçlerinin sınırlandırılması konusunda yapmış olduğu düzenlemeler önemli bir yer tutar. Bunun temel nedeni, sendikaların gücünün ve bu gücün etkisizleştirilmesinin ekonomik karşılığının yanında çok önemli sosyal ve politik karşılığının da bulunmasıdır. Ayrıca kırk yıl egemenliğini sürdürmüş bir anlayışın yıkılışının kurumsal temsilciliğini yapması yönünden, büyük bir toplum katmanı gözünde -olumlu / olumsuz - psikolojik bir karşılığı da vardır. Bu alanda çıkarılan ilgili yasalarla, bilhassa da 1984 Sendikalar Birliği Yasası'yla, sendikaların geleneksel yapı ve gücünde değişiklikler meydana getirilmiştir. 1979 sonrası dönemde sendikalara yönelik hükümet politikaları tıpkı diğer alanlarda olduğu gibi İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin bu konudaki mutabakatını da yıktı.

Thatcherizmin sendikal alandaki yansıması, bireycilik ve piyasaya özel vurgu ve sendikal yaşam üzerinde ciddi kısıtlamalara gitmek şeklinde ortaya çıktı. Hükümet politikaları temelde endüstriyel ilişkilerde sendikaların ve kolektivizmin rolünü azaltmak, iş piyasasında sendikaların etkisini ve gücünü kırmak ve sendikaların politik yaşamdaki rolünü minimize etmek amaçları üzerine kuruldu (Farnham 1990,

60). Geniş zamana yayılarak yapılan bu düzenlemelerin temel özelliği -ve bir tür çelişkisi- Sendikalar Birliği'ndeki temel gücün, 'demokratikleşme' paketiyle liderlerden Sendikalar Birliği üyeliğine kaydırılması olmuştur. Bunun altında yatan temel düşünce, Thatcher'ın, birlik üyelerinin ahlaki, vatansever ve itaatkâr özelliklerinden şüphe etmezken, bunların birlik liderliği tarafından kötüye kullanıldığına inanması idi (Dorey 1995, 176).

Thatcher 1980'lerde ortaya çıkan grevler karşısında (ki en önemlisi maden işçilerinin 1985 Nisan'ına kadar yaklaşık bir yıl sürdürdükleri grevdi) uzlaşacağı konusundaki bütün tahmin ve beklentileri boşa çıkardı. Thatcher'ın bu konuda göstermiş olduğu kararlılık, sonuçta ortaya çıkan iş kaybetme kaygısı ve grev süresince ortaya çıkan maliyetler nedeniyle Sendikalar Birliği'ni ve işçileri yıldırıldı (Morgan 1990, 472). Diğer taraftan Sendikalar Birliği'ne ilişkin yasalar ceza yasaları kapsamında değil, özel yasalar kapsamında kabul edilerek, bunların doğrudan hükümet tarafından değil, diğer özel kuruluşlar tarafından mahkemeye sevk edilmesi arzu edilmiştir. Bunun nedeni, hükümet tarafından mahkemelere sevk edilip ha-ishaneye girmesi durumunda sendikaların 'kahraman' konumuna oturmasını engellemektir. Bu bağlamda dönemin Çalışma Bakanı Norman Tebbit'in söylemiş olduğu aşağıdaki ifadeler bu mücadelenin hangi boyutları içerdiğini açıklamada çok önemli bir ipucu sağlıyor: "Hapishane kapı ve duvarlarını polis ve asker güçleriyle koruma pahasına, yahut tümünden mühürleme pahasına da olsa, ne kadar ağır eylemde bulunurlarsa bulunsun, hiçbir sendika eylemcisinin, benim yönetimim döneminde hapishaneye girmesine izin vermeyeceğim" (Dorey 1995, 177).

Thatcher'ın iktidarda bulunduğu dönem içerisinde merkezi ve yerel yönetimler arasındaki ilişkiler daha çok çatışmalı hale gelmiş ve gitgide kötüleşmiştir. Yerel yönetimler Thatcher'lı yıllar boyunca özerkliklerini bü-

yük ölçüde yitirdiler. Yasal olarak yerel yönetimler üzerinde hükümet kontrolleri artırılarak yetkileri budanırken, mali açıdan da harcamalar üzerindeki yetkileri büyük ölçüde kesildi (Horton 1990, 184-5). Döneminde Kıta Avrupası'nda cereyan eden özerkleştirme çabalarına karşın, Thatcher'ın yerel yönetimlere güvenmemesinin altında temelde beş neden vardı. Birincisi, Thatcher bunları maliyetli ama etkisiz görüyordu. İkincisi, basının da etkisiyle, İşçi Partisi'nin elindeki yerel yönetimler kötü yönetilen idari birimler olarak görülüyordu. Ayrıca yerel yönetimler, eğitim gibi alanlardaki yetkileriyle özel girişim etkinliklerine engel olan bir yapıda görüldüğü gibi, bunların bu konudaki yetkilerinin eğitimde kaliteyi getirmediğine ve insanların 'seçme özgürlükleri'ni kullanmalarına engel olduğuna inanılıyordu. Diğer yandan, yerel yönetimler kapalı imparatorluklar haline gelmiş, hantal bürokratik kuruluşlar olarak görülüyordu. Son olarak yerel yönetimler, sosyal adalet yarımlarının gerekliliği konusunda olumsuz görüşlere sahip Yeni Sağcı bir söylemin etkisiyle, vergilendirmedeki yetkileri konusunda eleştiriliyor ve orta sınıftan alınan paralarla, daha alt gelir gruplarının desteklendiğine inanılıyor ve bunun da o kesimler üzerinde olumlu bir etkide bulunmadığı düşünülüyordu (Dorey 1995, 206-7).¹⁰ Daha sonra çıkarılan yasalarla, hem 'demokratikleşme paketleriyle' yerel yönetimlerin gücü azaltılıyor, hem bunların gelirlerinde kısıtlamaya gidiliyor, hem de yerel yönetimlerin inisiyatifinde olan - taşıma hizmetleri gibi - hizmetler özel girişimcilere ve özel rekabete açılıyordu. Ayrıca bu dönemde bazı üst yerel yönetim birimleri (örneğin metropolitan yönetimler) de iptal edildi.

Bu otoriteriyen furyadan başka kurumlar da nasîbini aldı. Bunlardan ilki, İngiltere'nin ülke içi ve dışında en önemli ve en etkili kurumu olan BBC idi. BBC ile hükümet arasında yaşanan sorunların temelde iki nedeni vardı. İlki, BBC'nin yaptığı iddia edilen hükümet karşıtı yayınlar, diğeri ise kurumun finansal durumu-

na ilişkin düzenlemelerdi (Morgan 1990, 478). Normal olarak açık bir politik kimliği olmaması gereken BBC yöneticileri, Thatcher döneminde daima kamuoyunda tanınmış Muhafazakârlar arasından seçildi. Ayrıca, BBC dışındaki özel televizyon kanallarına yönelik de, değişik imtiyazların tanınması veya kesintilere gidilmesi ya da açıkça baskı uygulanması gibi değişik metodlarla yoğun hükümet müdahaleleri yaşandı (Grant 1994, 61). Hükümetin anti-demokratik otoriter tavrı, başında geleneksel sol gazeteler (Guardian ve Observer) dışında hükümet muhaliflerinin minimum noktaya inmesini sağlayacak politikaların yürürlüğe sokulmasıyla çok bariz olarak ortaya çıkıyordu. Bu amaçla, Başbakanlık Basın Bürosu'nun aktif nezaretiyle Amerika yerleşimli Avustralyalı Rupert Murdoch'ın basında önemli bir yer edinmesi sağlandı. Bu tür hükümet destekli basın organlarında adalet ölçülerini zorlayacak düzeyde hükümet tarafı yayın yapıyordu.

Merkezi otoritenin dominasyonuna - belli bir düzeyde - muhatap olan diğer bir kurum İngiliz Kilisesi'ydı. Aslında politik açıdan Muhafazakâr Parti ile Kilise arasındaki ayrılık İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemden itibaren gittikçe belirginleşmekteydi. Ancak bu ayrılık hiçbir zaman 1980'lerde hissedildiği oranda ortaya çıkmamıştı. Kilise, 1980'ler boyunca Thatcher'ın kapitalizmin değerlerini vurgulayan ve kamu harcamalarını kısıtlayan politikalarına yönelik eleştirilerini giderek artırdı. Bu yüzden Thatcheristler tarafından Marksist yönsemelere sahip olduğu iddialarıyla açık eleştirilere muhatap oluyordu.¹¹ Ayrıca hükümetin Falkland savaşı ve madenciler grevindeki tavrı nedeniyle bazı papazlarca açıkça eleştirilmesi ve Güney Afrika'daki Zenci Direnişin açıkça desteklenmesi hükümeti son derece rahatsız ediyordu (Peele 1994, 73).

Doktor ve mimar meslek odalarının yanı sıra, toplu 'düzenleme'ye konu kılınan diğer meslek birimi üniversite hocalarıydı. İngiltere

tarihinde önemli bir yere sahip olan, hatta 'establishment'ın temel kurumlarından birisi olarak işlev gören üniversiteler 1980'lerde büyük oranda kaynak kısıtlamasına uğratılıyor ve yeni yönetim tekniklerini uygulamaya zorlanıyordu. Thatcher'a göre üniversiteler modern iş yönetimi anlayışından yoksundular, işe yaramayan yöntemleri öğreten, servetin artırımında önemli rolleri olmayan kurumlardı ve mutlaka değişmeliydiler. Thatcher bu yaklaşımın etkisiyle eğitimin her düzeyinde daha çok sayıda işletme okulu açılmasını destekledi (Morgan 1990, 480).

Aslında Thatcher'ın bu tutumunda, yani ekonomide tam liberalizmi savunurken, sosyal ve politik alanda güçlü bir devleti savunmasındaki temel ikilem, Batılı burjuvazinin kendi içerisinde sahip olduğu temel ikilemden kaynaklanmaktadır. Bir yandan ekonomide müdahaleciliğe karşı çıkarken, öte yandan sosyal ve politik alanda burjuva değerlerin statükocu karakterinden ötürü varolan kurum ve değerlerden yana tavır koyuyorlar. Bu tavır alışta önemli bir unsur, bu kurum ve değerlerin varlığının ve sürekliliğinin güvence altına alınmasının arzu edilmesi ve bu doğrultudaki politikaların desteklenmesidir. Diğer taraftan doğal müttefik olarak algılanan bu kurumların 'birileri' tarafından 'fesat' dairesi içerisine 'çekilerek', ittifakın bozulup 'ihanet merkezi' hâline dönüşmesine engel olunmaya çalışılıyordu. Ayrıca bu tür kurumlar 'pazar ilkeleri' doğrultusunda eğitiliyor ve bu anlayış için zararlı görülenler değişmeye 'zorlanıyordu'.

Thatcher bireyci görüşlerine rağmen, uygulamada bu anlayışına uygun davranışları gerçekleştirmek konusunda tutarlı davranmamıştır. Başbakanlığı döneminde kendi ailesine ve başkalarına aristokratik ünvan ve ayrıcalıklar tanımıştır. Bu durum, basit politikacı oportünizmi dışında, reel politikada birey ve 'establishment' arasındaki ilişkide, kesbedilen pozisyonun alınan tavırların niteliğini nasıl belirlediğini açıkça ortaya koyuyor. Thatcher gi-

bi etik değerlere önem veren bireyci bir başbakan için bile tutarlı bir politik tavır mümkün hale gelemeyebiliyor.

Sonuç olarak şu vurgulanmalı ki, yaptıkları ister olumlu olsun, isterse de olumsuz, Thatcher İngiliz politik yaşamında çok önemli bir figürdür. Çünkü Thatcher, İngiltere'nin savaş sonrası refah devleti mutabakatını, kendi hayali olan mülk sahibi, meritokratik, girişimci, pazar merkezli bir toplum anlayışına evirmeyi başarabildi. Bu anlamda, Thatcherizm, 'Tek Ulus'çu gelenekten, pazar merkezli liberalizme evrilmeyi temsil eder. Thatcher'ın politik varoluşunda önemli bir yer tutan diğer bir unsur da, onun sahip olduğu milliyetçi retorik ve yabancılara duyduğu güvensizliktir. Bu güvensizlik özellikle Avrupa Topluluğu'yla olan ilişkilerde daha belirgin hale geldi. Bu durum İngiliz politikasında Thatcher sonrası dönemde de devam ederek, önemli problem ve belirsizliklere kaynaklık edecek bir sorundur.

Sol, Thatcher'ın yaptıklarını bir tür baskıyı hedefleyen faşizm olarak gördü. Onu, işçi sınıfına, homoseksüellere, feministlere savaş açarak otokratik bir toplum yaratmak ve devleti güçlendirmekle suçladı. Bu eleştiriler, biraz da Thatcher'ın ipelemez yapısından ve büyük ölçüde kişiselleşmiş liderliğinden kaynaklanıyordu. Thatcherizm, materyalizm konusunda Muhafazakâr Parti'de var olan tereddüdü de ortadan kaldırmıştır. Thatcher kendisine ait olan, "toplum diye bir şey yoktur, sadece bireyler ve onların aileleri vardır", anlayışına uygun olarak toplum düşüncesinin hiçbir türeyle ilgilenmiyor ve onun yerine katı özel teşebbüscü değerlere vurgu yapıyordu (Davies 1995, 57).

Parti içerisinde sağlanan bu sonuca karşılık, Thatcher'ın 13 yıllık iktidarı süresince halkı kendi değerleri bağlamında eğitmeyi başaramadığı, İngiliz toplumunun ideolojik anlamda bir sağ kayma yaşamadığı ve psikolojik düzeyde de Thatcher'ın ilkelerine inandığının kamu oyu yoklamalarıyla isbatlanmadığı iddia

edilmiştir (Gamble 1996, 28). Nitekim Whiteley ve Seyd birlikte yürüttükleri çalışmanın sonucunda Thatcherizmin elitler katında daha başarılı olduğu sonucuna varmışlardır. Onlara göre, bu konuda tek ciddi sapma İngiliz toplumunun özelleştirmeye karşı göstermiş olduğu genel kabuldür (Whiteley 1994, 187). Paul Whiteley'nin¹² ifadelendirmesiyle Muhafazakâr Parti 1800'lü yıllardaki aristokratik karakterini 1925'lere kadar kısmen, 1980'lerde ise tamamen yitirmiştir. Bu da Thatcher'ın İngiliz politikasına katmış olduğu en son unsurdur.

Bu iddialara karşın, olayın iki boyutlu değerlendirilmesi daha uygun olacaktır. İngiliz toplumunda Thatcherizm ile birlikte, 2. Dünya Savaşı sonrası mutabakatın doğurduğu refah devleti, Keynesyen ekonomi ve sendikaların ekonomi ve politikada etkin rolü gibi yaklaşımların reddi konusunda yeni bir konsensüs doğmuştur. Diğer taraftan Thatcherist programın öngördüğü Victorian değerlerle örülü, 'ahlâki sapmalardan' uzak bir toplum yaklaşımı halkda karşılık bulmadı. Bunun yanında, toplum Thatcherist milliyetçi projeyi genel anlamda benimsememekle beraber, 1980'lerden sonra ekonomik temelli bir karşı çıkışın (özellikle Avrupa Topluluğu ile ilişkiler konusunda) doğurulduğu da bir vakâdır. Aynı biçimde, toplum sosyal amaçlı harcamalar konusunda da eskide varolduğu türden bir savurganlığı onaylamasa da, Thatcherist perspektifin katı karşıtlığını benimsemeyerek belli tür sosyal amaçlı harcamaların gerekliliği görüşünden yana tavır takınmıştır.

5. Popüler Kültür Yönünden Thatcherizmin Etkileri

Thatcher hükümeti, tıpkı 1800'lü yıllarda Britanya İmparatorluğu'nun kolonisi altında bulunan ülkelere bütün siyasi ve kültürel kurumlarını dayattığı gibi, 1980'lerde İngiliz toplumuna İmparatorluğun Viktorian ahlâki değerlerini dayatıyordu. Thatcherizmin popüler kültür açısından iki temel etkisi görüldü.

Birincisi liberal politikaların doğrudan etkide bulunması sonucu bir 'girişimci tüketici kültür' doğdu. Diğer taraftan moral kaygılarla yapılan dayatmalardan oluşan ve sanata uzak bir popüler kültür ortaya çıktı. Üstelik bu kültür anlayışı, bazı yaklaşımların 'ahlâksız olduğu' nitelemesiyle zaman içinde baskıcı bir hüviyete de büründü. Burada dile getirilen ikilem, Thatcher'ın o anda toplumda varolan değerleri dile getirme ve onları yaşatılır kılma çabasından çok, kendi sahip olduğu değerlere göre İngiliz toplumunu şekillendirme isteğinden kaynaklanıyordu.

Özellikle homoseksüellik ve seks partileri gibi cinsel yaşam biçimleri baskı altında tutuldu ve bu tür davranışların eleştirisi bizzat Thatcher'ın ağzından yapıldı. Bu arada sanat karşılığı -değilse de ilgisizlik- 1980'ler kültürünün bir diğer parçasını oluşturuyordu. Sanata yapılan maddi destek azaltıldığı gibi, sanat zararlı bir uğraşı olarak da görülüyordu. Sanat Kurulunun maddi kaynakları konusunda Amerikan modeli olan özel destekleme tercih edildi. Bunun sonucunda bazı sanat kurumları kapanmak zorunda kaldı.

Morgan, Thatcher'ı "durmaksızın aktif, hemen hemen hiç tatil yapmayan, asla kitap okuyarak, müzik dinleyerek ve herhangi bir sanat dalıyla meşgul olarak dinlenmeyi bilmeyen" birisi olarak tanımlıyordu (MacNeil 1997, 6) Hatta Thatcher'ın bu durumu, Türkiye'de de gösterilen "Emret Başbakanım"ın bir bölümünde başbakanın gafıyla özdeşleştiriliyordu. Dizide tiyatro patronları tarafından köşeye sıkıştırılıp kendisine en son seyrettiği oyunun ne olduğu sorulan başbakan cevap olarak "Hamlet'i" veriyor. "Hangisi?" sorusu karşısında verdiği cevap ise "Shakespeare'inki" (MacNeil 1997, 7). Thatcher'ın sanata karşı ilgisizliğini tiye alan bu skeç, Shakespeare'in Hamlet'inin bir çok tiyatral versiyonu olabileceğinden habersiz olacak ölçüde bilgisiz bir başbakan portresi çiziyor. Burada, aslında ilkökul düzeyinde verilen bir bilgiyi entellektüel bilgi ad-

dederek 'aptalca' böbürlenmeye girişen bir başbakanın içine düştüğü ironik bir durum da sözkonusu. Kısacası, Thatcherizmin orta sınıf tüketiciliği, kültürel katılım ve etkinliği değerli bulmuyordu.

Diğer taraftan Yuppilerin "girişim kültürü" ve tüketme alışkanlığının doğurduğu lüks merakı 1980'lerde İngiliz toplumunu derinden etkiledi. Bunun sembolik ifadesi dönemin müzik sembolü Madonna'nın tavırlarında ve yaptığı müzikte çok rahat bir şekilde görülebilir. Madonna, özellikle "Material Girl" şarkısında, sahip olduğu tüketim mallarını abartılı bir dille ifşa ederek elde etmiş olduğu statüsel ilerlemeyi anlatır. Chris MacNeil'in etkili bir tanımlamayla vurguladığı gibi, Madonna'nın dünyada bir numara olmayı başaran bu şarkısı, 1980'lerde "Batı dünyasındaki doymazlığın dolar merkezli diyalektiğine" işaret ediyordu (MacNeil 1997, 9).

Aynı zamanda, Thatcher döneminde, Amerikan kültürü İngiliz kültürünü yoğun oranda etkilemiştir. Thatcher'ın o zamanki ABD yöneticilerini ve özellikle de Reagan'ı övmesi ve dış politikada ABD'nin 'politik metresi' şeklinde hareket etmesi bu etkilenmeyi daha da artırdı. Bununla beraber, bu etkilenme işleminin Amerikalılarca görülme biçiminin övülmesini içerse bile, İngiltere'nin kendi kültüründen tamamen feragat etmesi sonucunu doğurmamıştır. Bu durum Thatcherizmin ikilemini de gösterir; yani serbest piyasacı Amerikan değerlerine olan tutkuyla, geleneksel İngiliz yaşam biçiminin karıştırılmasını.

Para politikası ve serbest piyasacı yönleyle Thatcher'ın 'liberal' ekonomik politikaları gerçekte 'çok fazla liberal' politikalarıdır. Bu ekonomik politikalar sonucunda toplumun tüketim güdüsü yoğun bir biçimde kısıktırılmıştır. Thatcher, bir yandan bireyin özgür tercihinin ve özgürlüklerinin artırılmasını savunurken, aynı zamanda aile ve sosyal tavır kodlarına da vurgu yapıyordu. Onun bu savunusu,

yine kendisinin topluma Viktorian değerleri yamama çabası eşliğinde bir ironiye dönüştü ve bu çarpıklık insanların lüks arabaya binmeleri, daha iyi evlerde oturmaları ve daha iyi şeyler yemeleriyle son bulmadı, sonradan görmelerin sanat düşmanlığına ve homoseksüelliklerinin açıktan abartılı ifşasına kadar uzandı.

Sonuç olarak, Thatcher, şahsı hakkında partide oluşan rahatsızlıklar ve şüpheler üzerine, 1990'da, partinin güçlü şahsiyetlerinden Michael Heseltine'la parti liderliği yarışmasına girdi ve kazanamayacağını anlayınca liderlik yarısından çekilerek Heseltine'a karşı, partide güçlü bir yeri ve taraftar kitlesi olmayan John Major'ı destekledi. Thatcher'ın o dönemde 15 yıllık liderlik bilançosu yine parti başkanlığını kazanmasına yetebilirdi belki. Ancak, ortadaki en önemli sorun, koltuklarını kaybetmeye istekli olmayan Muhafazakâr Parti milletvekillerinin Thatcher liderliğinde girilecek bir seçimi kaybedebilecekleri korkusuydu. Dolayısıyla, oluşan baskı Thatcher'ı yarıştan çekilmeye itti. Bu durum ayrıca Muhafazakâr Parti'de varolan bir gerçeği, Muhafazakâr Partide kimse'nin partiden daha büyük olmadığı gerçeğini ortaya koyuyordu (Davies 1995, 34). Thatcher da, sonuçta, idealleri için kavga etmek yerine bu geleneksel kurala uymayı tercih etti. Thatcher'a yönelik bu isteksizlik, Thatcherizmin reddi anlamına gelmiyordu. Parti bu tercihsizliğiyle Thatcherizmi reddetmekten daha çok, Thatcher'ın kırıcı ve vefasız yönetim stili ile uygulamadaki katı biçim ısrarını reddediyordu.

Aslında, Thatcher'ın iktidara nezaret etmediği bir durumda onun yaptıklarının birçoğunun yapılamayacağını iddia etmek bir ölçüde yanlış olur. Thatcher iktidara geldiğinde artık ülkede kaçınılmazlığa dönüşmüş bir değişim talebi vardı. Ama Thatcher'ın politikalarını diğerlerinden (parti içi diğer kanatlar ve İşçi Partisi'nden) ayıran en önemli noktalar, korporatizmin reddi, pazar unsurlarına aşırı güven, kendi kendine yetme anlayışı ve güçlü ama sınırlandırılmış hükümet düşüncesi ile bunlara yapti-

ği 'özel' vurguda açığa çıkıyor (Holmes 1989, 4).

Thatcherizm, 1980'lerde sembolleşmesine karşın, aslında Muhafazakâr Parti içerisinde 1970-74 arası Heath hükümetine yöneltilen muhalefetle başlamıştı. Thatcher'ın parti başkanlığı döneminde Thatcherizmin ana temaları ortaya çıkmaya başladı. Bu evrilme doğrultusunda, Thatcher başbakan olduğunda kendisine yönelik büyük bir beklenti doğmuştu. Liderliği dönemindeki söylemlerine uygun olarak radikal politikalar uygulamaya çalışan Thatcher, ülke içinde ve dışında olumlu olumsuz büyük bir üne sahip oldu. Thatcherizm; bir yönüyle doğru olmasına karşın, Martin Holmes'un da vurguladığı gibi yalnızca "Thatcher'ın içgüdülerinin politikleşmesi olarak algılanmamalıdır" (Holmes 1989, 4). Kuşkusuz, Thatcher'ın politikalarında içgüdü ve kişisel karakterin de bir rolü var. Nitekim yönetimdeki kararlılığı ve otoriteryen tavrı ile kendine has politik bir stil ortaya koyan Thatcher, bu tür tavırları nedeniyle başbakanlığın kurumsal anlamda Amerika türü bir başkanlığa doğru evrildiği şeklinde yorumlara da neden olmuştu (Watkins 1991, 41-3). Ancak Thatcherizmi, ideolojik içeriğini görmezden gelerek yalnızca politik bir stile indirgemek son derece yanlış olur. Tam tersine, Thatcherizm, bu tür kendine özgü bir stilin de rol oynadığı keskin bir ideolojik anlayıştı. Bu anlamda, Thatcher düşüncelerini ve davranışlarını yönlendiren tutarlı politik ideallere sahipti.

Thatcher dönemi üzerine yapmış olduğu ayrıntılı çalışmalarla tanınan Dennis Kavanagh, Thatcher'ın düşünce yapısının temelde altı ana unsuru içerdiğini ileri sürüyor: 1-devletin sınırlandırılması, 2-bireysel sorumluluğun önemi, 3-ülke savunması ve kanunilik ilkesinin gereği güçlü devlet anlayışı, 4-pazar ekonomisinin geliştirilmesi, 5-yüksek borçlanmanın reddi ve 6- az vergilendirme (Kavanagh 1987, 10). Diğer taraftan, Kavanagh, Thatcherizm'in temelde üç karşıtlığa dayandığını söyler: a) İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşmuş merkez-

sol mutabakatına (özellikle Keynezyen ekonomi ve refah devleti yaklaşımı); b) yaygın sosyal devlet harcamalarına ve c) sendikaların güçlerini suistimal etmelerine. Kavanagh, bu noktada, Thatcherizmin 1945'ten sonra uygulanan kamu politikalarının başarısızlığa uğramasına karşı doğmuş bir tepki olduğunu ifade ediyor (Kavanagh 1987, 10.)

Yukarıda ifade edilmeye çalışıldığı gibi, Thatcherizm, yalnızca Margaret Thatcher'ın söyledikleri ve gerçekleştirdikleri veyahut onun taraftarlarının sahip olduğu radikal düşünceler anlamına gelmiyor. Bir anlamda Thatcherizm, bir kaç temele dayalı spesifik bir ideolojiyi yansıtır. Bu ideoloji literatürde Muhafazakâr Yeni Sağ olarak adlandırılmıştır. Bilindiği gibi, Yeni Sağ düşüncenin temelinde klasik liberal ilkeler yatmasına karşın, Yeni Sağ düşünürler bu ilkeleri geliştirmişler ve modern dünyanın ihtiyaçlarına cevap verebilmek için daha uyumlu, karmaşık ve sistemli bir ideoloji meydana getirmişlerdir. Diğer karakterlerine göre ekonomik karakteri daha baskın olan Yeni Sağ ideolojide - başlarda yaşanan geçimsizliğe rağmen - ilerleyen zaman içerisinde demokrasi liberal devletin en uygun ve yegâne temsilinin gerçekleştirilebildiği bir yönetim biçimine dönüşmüştür. Liberal idealer ve demokratik prosedür zaman içerisinde gelişen bir biçimde içiçe girmiştir.

Diğer taraftan, muhafazakâr ideolojinin temel ilkeleriyle, bilhassa da muhafazakâr sosyal düşüncelerle oluşturmuş olduğu değişik çakışma varyasyonlarından ötürü, Muhafazakâr Yeni Sağ, teorinin özüyle uyuşmayarak Yeni Sağ ideolojiden bir ayrışmayı ifade etmektedir. Daha çok uygulamalarla biçimlenen Muhafazakâr Yeni Sağ, serbest pazarı ve ekonomik ilişkilerde özgürlük alanının genişletilmesini savunurken, sosyal hayatta otoritenin restore edilmesini tavsiye etmiştir. 'Serbest Pazar, Güçlü Devlet' formülasyonuna da ilham kaynağı teşkil eden bu yaklaşım aslında Yeni Sağ teorinin kendisiyle bir mutlak

uyuma karşılık gelmekten çok,¹³ 1980'lerdeki fiili uygulamalara karşılık gelir.

Thatcher'ın uygulamalarında da açıkça görülebildiği gibi Muhafazakâr Yeni Sağ'ın temel endişesi, varolan sosyal yapının korunmasıdır. Bu anlamıyla bu yaklaşım otoritenin gerekliliğini vurgular ve mevcut demokrasiyi, koşullardan bağımsız bir değer olarak değil, 'verili bir durum' olarak görür (Hayes 1994, 11). 1980'li yıllara damgasını vuran Muhafazakâr Yeni Sağcı politikacılar politik olarak otoriteriyen, sosyal olarak eşitsizlikçi ve kültürel olarak da homojen bir yapının savunucusudurlar. Mevcut İngiliz Kilisesini güvenilir bulmamalarına karşın, dini, 'establishment'in bir parçası olarak yararlı ve gerekli görürler.

6. Post-Thatcherist Dönem mi?

Thatcherizmin temel politikalarını veremeye ve Muhafazakâr Parti tarihi içindeki yerini analiz etmeye çalıştığımız bu çalışmada Thatcher sonrası döneme ilişkin söylenebilecek en önemli şey, Thatcherizmin, 1990'larda gerileyen Yeni Sağ teori paralelinde sihri yitirmesine rağmen, İngiliz ekonomik politikalarının önemli bir unsuru olmayı sürdürdüğü, bunun yanında politik ve sosyal yönleriyle anlamını yitirmeye yüz tuttuğudur. Thatcher'dan sonraki dönem bir bakıma bu pekişmenin ve kayboluşun ortaya çıktığı dönem olmaktadır.

1992 seçimlerinde John Major'ın liderliğindeki Muhafazakâr Parti'nin seçimi kazanmasında Thatcherist değerler önemli rol oynamıştır. 1997 seçimlerinde ise, Thatcherizmin ekonomik politikalarının neredeyse tümünün, sosyal ve siyasal politikalarının ise önemli bir bölümünün İşçi Partisi'nin programı çerçevesinde ıslah ve uzlaşımının sağlandığını ve bunların İşçi Partisi'nin seçimleri kazanmasında çok etkili bir rol oynadığını görmek mümkündür. Bu anlamda İngiliz toplumunun geliştirmiş olduğu pragmatik pers-

pektif çerçevesinde, 'iktidarı kendisinden menkul' partileri değil, topluma uygun evrilmeyi başarabilen politik kadroları iktidara getirdiği rahatlıkla söylenebilir.

John Major, Heseltine'a karşı girmiş olduğu başkanlık yarışını kazanmasına rağmen, partide güçlü bir lider değildi. Bu dönem Thatcherizmden kopmayı temsil etmekten daha çok, metotta ve retorikte yumuşamayı, radikal politikanın terkinin temsil ediyor. Seçim kazanma gibi pratik kaygılarla bazı somut politikalar terkedildi (örneğin Kelle Vergisi). Dönemin, Thatcherizmin renksiz bir devamı olmaktan başka kendine has ideolojik bir rengi yoktu. Üstelik ülke 1980'lerin sorunlarını daha yoğun hisseden bir politik atmosferin etkisi altındaydı.

İşçi Partisi'nin 1 Mayıs 1997 seçim zaferinin arkasından yapılan Muhafazakâr Parti kongresinde William Hague, güçlü rakibi Kenneth Clark'ı üçüncü turda yenilgiye uğratarak parti başkanı oldu. William Hague, Kenneth Clark'ın aksine Avrupa Topluluğu ile ilişkiler konusunda göstermiş olduğu şüpheli yaklaşımının etkisiyle parti liderliğini kazandı.¹⁴ Hague'in başkanlığındaki Muhafazakâr Parti bu alanda da Thatcherist insiyakını devam ettirerek Tek Avrupa (Single Europe) anlaşmasına imza atılması konusunda net bir eğilim belirtmekten kaçınıyor.

Lider seçilmesinin arkasında gerçekleştirilen ilk parti kongresinde¹⁵ Hague partiye hakim göründü ve seçim yenilgisinin altında iç huzursuzlukların, politik kibrin ve bölünmüşlüğün rol oynadığını söyledi. Ayrıca bu konferansın en önemli özelliği, Hague'in - Muhafazakâr Parti'nin tutucularına karşı (Michael Portillo gibi) - sahip oldukları geleneksel değerlere rağmen karşılaşılan yeni toplumsal koşullara karşı "toleranslı" olmaları gerektiğini dile getirmesi, kadınların ve gençlerin daha aktif katılımını öngörmesi ve İngiltere'nin çokkültürlü ve çoketnikli yapısına uygun yeni düzenlemelerin gerektiğine ilişkin sözleri ile

partinin politikalarında değişik kesimlere yönelik açılımın işaretini vermesiydi. Bu da Muhafazakâr Parti'de Thatcherizmin sosyal ve politik yaklaşımının önemli ölçüde terkedilerek yeni bir konsensüsün peşinde koşulduğu anlamına geliyordu.

III. Sonuç Yerine

Muhafazakâr Parti tarihi, bir anlamda, çatışmaların, değişimin ve dönüşümün tarihidir. Parti, tarihi boyunca hayatiyetini devam ettirebilmek için yeni koşulları ve talepleri absorbe ederek sürekli kendini yenilemeyi başarabildi. Bu mücadelede şu ana kadar başarılıydı, çünkü değişime karşı nasıl tavır alacağını biliyordu. Öte yandan, parti daima yaşanan değişimlerin devamlılık ve geleneğin çerçevesi içinde yer almasına özen gösterdi, ki bu yüzden birçok durumda partide yaşanan değişim etkisini net olarak gösterinceye kadar farkedilmedi bile. Andrew Gamble'ın ifadesiyle "1980'li yıllardaki dominasyonuna rağmen, Muhafazakâr Parti hiçbir zaman Thatcherist bir parti olmadı. Bayan Thatcher tarafından yönetilen Muhafazakâr Parti olarak kaldı" (Gamble 1996, 213). Eskiden olan, Thatcher zamanında olan, şu anda olan, ve parti devam ettiği müddetçe hep olacak olan da bu. Muhafazakâr Parti, dönemlere göre bünyesinde taşıdığı unsurlardan bazısını öne çıkaracak, ama her şeyin de ötesinde iktidarın kendi elinde olmasının mücadelesini verecektir.

Geleceğe ilişkin konuşmak için henüz çok erken, ancak sorunların niteliğinde yaşanan değişim, daha şimdiden bu mücadelenin çok çetin olacağını gösteriyor. Uzun tarihi boyunca Muhafazakârlara hayatiyet kazandırmış kurumların, örneğin İngiliz kilisesinin hızlı düşüşü ve sola yönelmesi, monarşi hakkındaki belirsizlik, bürokrasi ve hukuk sistemi hakkındaki tartışmalar ve en önemlisi de parti içinde AT konusunda yaşanan şiddetli tartışma ve bölünmüşlük, 'orta yol'cu yaklaşımların bulunmasını güçleştiriyor. Bu yüzden değişen

koşullar İngiltere’de son iki yüzyıla damgasını vurmuş bir partiyi etkisizleştirecek güce de sahip olabilir. Kuşkusuz, her konuda olduğu gibi bu konuda da cevabı yine tarih verecek.

NOTLAR

1. Yazı boyunca, Birleşik Krallık, Britanya ve İngiltere arasındaki özel farklara sürekli değinmek ve bu farkları gözetmek zorunluluğunda kalmamak için, ayrıca Türk okuyucusu için çok pratik bir karşılığı da bulunmadığından, sözkonusu coğrafi tanımlamalar İngiltere kavramı ile karşılanacaktır.

2. Muhafazakâr Parti’nin ve üyelerinin diğer bir adı olan ‘Tory’ kavramı ilk olarak 1680’lerde, monarşinin parlamento ile düzeltilip ilga edilmesini savunan ‘Whig’ doktrinine karşı oluşturulan siyasi grupla kullanılmaya başlamıştır (Eccleshall 1984, 76).

3. Aslında bu durum, muhafazakâr olarak bilinen İngiliz toplumundaki değişikliklerin de karakteristiğini oluşturmaktadır. Toplum her halükârda değişikliğe uğramasına karşın, bunların kaçınılmaz oldukları ana gelmelerine kadar her değişikliğe direnç gösterir, ‘kaçınılmazlık’ aşamasına geldiklerinde ise sosyal kodlarda içerilerek, insanların ‘aykırılığı’ tecrübe etmelerine izin verilmez.

4. Burada kastedilen, 1 Mayıs 1997’de İşçi Partisi’nin açık farkla galibiyetine rağmen, ironik olarak aslında bu başarının İşçi Partisi’nin kendini Thatcher’lı yıllar boyunca hakim düşünce çerçevesinde dönüştürmüş olmasından kaynaklandığıdır.

5. Bu durum, 1945 seçimlerindeki yenilgiye Muhafazakâr Parti’nin reaksiyonunu ve benzer şekilde 1983, 1987 ve 1992 seçimlerinde İşçi Partisi’nin aldığı yenilgiye partililerin tepkisini ve doğan değişimi de açıklayıcı niteliktedir.

6. 1945’ten Thatcher’ın Muhafazakâr Parti başkanı seçildiği 1974 yılına kadar İngiltere’de fiili olarak iki partili sistem geçerli hale gelmiş, İşçi Partisi ile Muhafazakâr Parti oyların yaklaşık %

90’ını paylaşmışlardır. Şu anda yerel yönetimlerde Muhafazakâr Parti’den daha çok konsüle sahip olan Liberal Demokratların istikrarlı bir artış trendi vardır. 1997 seçimlerinde alınan %17 oya bakılarak hüküm vermek acelecilik olur. İngiliz politikasında seçmen davranışı açısından çok net olarak gözlenen taktik oy kavramı konuyu anlama açısından anahtar konumundadır. Nitekim, son seçimlerde birçok Liberal Demokrat kendi adaylarının kazanamayacağını düşündükleri bölgelerde İşçi Partisi’ne yöneldi. Bu nedenle, sempatik ve yapıcı görünmesine karşın başbakanlık kratında görünmeyen liderlerine rağmen, liberal demokratların, birgün İngiliz siyasal sisteminde ondokuzuncu yüzyıldaki yerlerini almaları mümkündür.

7. 1983 seçimlerinde de Falkland savaşı ve makro ekonominin seçim amacıyla manipüle edilmesi faktörleri etkili olmuştur.

8. Özel bir görüşmede Paul Whiteley’in yapmış olduğu açıklamaya göre Thatcher para politikasının ayrıntılarını bilmiyordu ve bunu da açıkça bir konuşmasında ifade etmişti.

9. Para politikasının en büyük savunucusu Amerikalı ekonomist Milton Friedmann’dır. Friedman, A.W. Phillips’le beraber, enflasyonu kontrol altında tutmada yeni bir yöntem önerdi. Buna göre sıkı para politikası yüksek enflasyonu kontrol altında tutabilir. Tedavülde daha az para olduğunda insanlar çok az harcayacağından mallara olan talep düşecektir. Başlangıçta, talepte azalma nedeniyle işyerleri kapanacağından yüksek enflasyon problemi ortaya çıkar.

İki nedenden ötürü para politikası çok önemlidir. Birincisi serbest piyasa ekonomisinin uygulanmasında kullanılacak çok güçlü bir politikadır. İkincisi ekonomi ve diğer sektörleri etkileme gücü çok yüksektir. Bu iki nedenle Thatcher para politikasına çok ilgi gösteriyordu. Bu politikanın takibinde karşılaşılan ilk problem sistemde varolan bölünmenin hemen açığa çıkması ve sonuç olarak, uzun dönemde iş artırımı demek olmasına karşın, kısa dönemde kitlesel iş kayıplarının yaşanmasıydı (Ekelund ve Hebert 1990, 548).

10. Thatcher hükümetlerinin son yıllarında çıkarılan Kelle Vergisinin arkasındaki temel yaklaşım bu idi ve bu kanunla herkesten vergi alınması hedeflendi.

11. Aslında İngiltere’de sol ile kilise arasındaki ilişkiler, Tony Blair’e kadar ‘ikircikli’ bir duruma karşılık geliyordu. Sol bir partinin bu geleneksel kuruma sahip çıkmada Muhafazakârların doğal duyarlılığına sahip olmaması beklenirken, Tony Blair ile birlikte İşçi Partisi zaman zaman Türkiye’de merkez sağ partilerde bile görülmeyecek ölçüde dini söyleme yöneldi. Kuşkusuz bunda Tony Blair’in partiye kazandırdığı değişim kadar, kilisenin sosyal amaçların söylemciliğini yapıyor oluşu da önemli bir etkeni. Bu konu ayrıntılı bir çalışmayı gerektirdiği için şimdilik başka bir yazıya bırakılmıştır.

12. Özel görüşme, Ekim 1997.

13. Noc-liberalizme muhafazakâr düşünceleri tanıttıran Hayek’in, 1980’lerdeki bu uygulamaların kaynağı gibi gösterilmesi yanlış olur. Çünkü Hayek, Muhafazakâr Yeni Sağ gibi, devletin fonksiyonları açısından ekonomiyle toplum arasında ikili bir ayrıma gitmemiş, belli düzenlemelerdeki rolünü kabul etmesine karşılık, Büyük Toplum’un organizesinde ana sorumlu olarak bireyleri görmüştür. O, bir klasik muhafazakâr düşünür değildir.

14. Bunda sağlık nedeniyle yarışa girmeyeceğini açıklayan Heseltine ile, 1997 seçimlerinde milletvekili seçilemeyen Michael Portillo’nun olmaması ve diğer lider adaylarının gruplarının stratejik ittifak arayışları da etkili oldu.

15. Muhafazakâr Parti’nin Ekim 1997’de gerçekleştirdiği kongresinde ilginç gelişmeler yaşandı. Major’ın seçim yenilgisinin sorumluluğunu yüklenmesine rağmen, gerçek durumun ne olduğunu bilen Muhafazakârlar Major’ı alkışlarıyla onore ettiler ve sorumluluğun hepsine ait olduğunu dile getirdiler. Major ayrıca kapalı toplantıda kamunun önünde yapmış olduğu eleştirilerinden dolayı Thatcher’ı eleştirdi ve Hague’e özel ve politik yaşamında yardımcı olacağı sözünü verdi.

KAYNAKÇA

Adams, I. (1993), *Political Ideology Today*, Manchester University Press, Manchester & New York.

Beer, S. (1965), *Modern British Politics*, Faber and Faber, London.

Blake, R. (1985), *The Conservative Party from Peel to Thatcher*, Methuen, London.

Clark, A. (1997), *History of the Tory Party*, BBC 2, Dört Bölümlük Belgesel, Ağustos-Eylül 1997.

Conley, F. (1994), *General Elections Today*, Manchester University Press, Manchester.

Crewe, I. ve Searing, D. D. (1988), “Ideological Change in the British Conservative Party”, *American Political Science Review*, Cilt 82, No.2, Haziran 1988

Daivies, J. (1995), *We, the Nation*, Little Brown Company, London.

Dorey, P. (1995), *British Politics Since 1945*, Blackwell, Oxford.

Eccleshall, R. (1994), *Political Ideologies*, Routledge, London & New York.

Ekelund, R. B. ve Robert F. H., (1990), *A History of Economic Theory and Method*, McGraw Hill, New York.

Farnham, D. (1990), “Trade Union Policy 1979-89: Restriction or Reform?”, Savage, S.P. ve Robins, L. (Ed.), *Public Policy Under Thatcher*, Macmillan, London’ in içinde.

Fraser R. (1988), *Privatisation: The UK Experience and International Trends*, Britain.

Gamble, A. (1996), “An Ideological Party”, Ludlam, S. (Ed.), *Contemporary British Conservatism*, Macmillan, London’ in içinde.

Garner, R. ve Kelly, R. (1993), *British Political Parties Today*, Manchester University Press, Manchester.

Grant, M. (1994), "The Politics of the British Media", Jones, B. (Ed.), *Political Issues in Britain Today*, Manchester University Press, Manchester, içinde.

Hayes, M. (1994), *The New Right in Britain*, Pluto Press, London.

Holmes, M. (1985), *The First Thatcher Government 1979-1983*, Harvester Press, Brighton.

Holmes, M. (1989), *Scope and Limits, 1983-87*, Macmillan Press, London.

Horton, S. (1990), "Local Government 1979-89: A Decade of Change", Savage, S.P. ve Robins, L. (Ed.), *Public Policy Under Thatcher*, Macmillan, London' içinde.

Kavanagh, D. (1987), *Thatcherism and British Politics: The End of Consensus?*, OUP, Oxford.

Kavanagh, D. ve Seldon, A. (1994), *The Major Effect*, Macmillan General Book, London.

Lord Alport (1985), "Letter to the Editor", *The Times*, 16 October 1985.

Ludlam, Steve; Smith, M. J. (1996), *Contemporary British Conservatism*, Macmillan, London.

MacNeil, C. (1997), "The Paradox of Liberalism vs Illiberalism: The British Middle Class Portrayed in Popular 1980s Culture", Internetten.

Minogue, K. (1987), *Thatcherism: Personality and Politics*, Macmillan, London.

Morgan, K. (1990), *The People's Peace*, Oxford University Press, Oxford.

O'Gorman, F. (1986), *British Conservatism: Conservative Thought From Burke to Thatcher*, London Longman,

Peele, G. (1994), "Culture, Religion and Public Morality", Adonis, A. ve Hames, T. (Ed.), *A Conservative Revolution? The Thatcher-Reagan Decade in Perspective*, Manchester University Press, Manchester.

Thomas, I. B. (1965), *The Growth of the British Party System*, John Baker, London.

Watkins, A. (1991), *A Conservative Coup: The Fall of Margaret Thatcher*, Duckworth, London.

Whiteley, P., Seyd, P., Richardson, J. ve Bissell P. (1994), "Thatcherism and the Conservative Party", *Political Studies*, Cilt 42, No.2, Temmuz 1994